

NUMELE *TRAIANUS* ÎN ONOMASTICA ROMANĂ

Constantin C. Petolescu*

Rezumat: Deși celebru, numele Traianus este foarte rar în onomastica romană (doar 30 de atestări; vezi catalogul ce urmează). Totuși, numele este persistent până în epoca romană târzie. Ca o curiozitate, se întâlnește acest nume într-o inscripție cu litere slave, săpată pe un bloc de piatră descoperit la Păcuiul lui Soare (mijlocul secolului al X-lea), conținând trei nume străromâne: Savu, Dimi[trie] și Trai[an]. În antichitatea târzie, numele împăratului a fost atribuit unui număr important de opere constructive, în special în zona dunăreană. În tradiția populară și toponimia din teritoriile cu populație romanică, numele s-a păstrat în forma Troian.

Résumé: Bien que célèbre – ou exactement pour ce motif – le nom de Traianus est assez rare dans l’onomastique romaine (seulement 30 attestations). Et pourtant, le nom est persistant jusqu’à la basse époque romaine. Dans l’Antiquité tardive, le nom de l’empereur Trajan a été attribué à plusieurs œuvres, spécialement dans les provinces danubiennes. Dans les territoires avec une population romane, il s’est conservé sous la forme Troian, dans la tradition populaire et dans la toponymie.

Cuvinte-cheie: Împăratul Traian, Troianus (nume popular al împăratului), Traianus (nume de persoană), Troian (toponim).

Mots-clé: Empereur Trajan, Troianus (nom populaire de l’empereur), Traianus (nom de personne), Trojan (toponyme).

Marcus Ulpius Traianus (viitorul *Imp. Caesar Nerva Traianus Augustus*; 97-117) s-a născut probabil în anul 53, la 18 septembrie (Pliniu cel Tânăr, *Paneg.* 92,4; *Epist.* X 71,2), la Italica în Hispania¹.

Istoricul roman Eutropius (VIII, 2) afirmă că împăratul Traian se trăgea dintr-o familie mai degrabă veche decât strălucită: *familia antiqua magis quam clara*. Sextus Aurelius Victor indică drept origine a viitorului împărat cetatea Tuder din Umbria (*Epitome de Caesaribus*, XIII,1): *Ulpius Traianus, ex urbe Tudertina, Ulpius ab avo dictus, Traianus a Traio paterni generis auctore vel de nomine Traiani patris sic appellatus, imperavit annos viginti* („Ulpius Traianus, din orașul Tuder, numit Ulpius după bunic, Traianus de la Traius ca autor al neamului patern, sau de la numele tatălui astfel numit, a domnit douazeci de ani”)².

De asemenea, pe baza unei inscripții pe un paviment în *opus signinum* descoperit la Italica în Hispania (în anul 1954): *M(arcus) Trahius C(ai) f(ilius) pr(aefectus)* sau *pr(aetor)*³, s-a tras concluzia că ginta sa originară nu era *Ulpia*, ci *Traia*; de la aceasta derivă *cognomen-ul* *Traianus*. Prin urmare, gentiliciul *Ulpius* provine de la ginta maternă (*Ulpia*) a viitorului împărat, al căruia tată omonim ar fi fost adoptat de socrul său. Dar Aurelius Victor a făcut o confuzie între *Tuder*, cetate din Umbria, și *Tudertania*, regiune din Hispania Baetica. Oricum, din surse epigrafice nu se cunosc

*Prof. dr.; Academia Română, Institutul de Arheologie «Vasile Pârvan» din București, e-mail: ccpetolescu@yahoo.fr.

¹ Despre împăratul Traian, vezi: R. Hanslik, RE, Suppl. X, col. 1035–1102; Castillo, 1982, p. 515, nr. 94; Kienast, 1996, p. 122 și urm. (cu toate datele bibliografice). Vezi de asemenea: C. González (ed.), *Trajano emperador de Roma*, Roma, 2000 (Saggi di storia antica, 161; volumul reuneste actele unui colocviu desfășurat la Sevilla, 14–17 septembrie 1998; vezi AE, 2000, 40); Jaime Alvar – Blázquez, J.M., *Trajano*, Madrid, 2003.

² Vezi Pseudo-Aurelius Victor, *Epitome de Caesaribus* – *Epitomă despre împărați*. Editio bilingualis. Traducere și considerații lingvistice de Mihaela Paraschiv. Ediție îngrijită, abrevieră, studiu introductiv, note și comentarii, indice de Nelu Zugravu, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, 2012, pp. 168–169.

³ AE, 1987, 494 (= AE, 1988, 707).

Ulpii înainte de domnia lui Traian⁴. De asemenea, Eutropius (VIII, 2) și Ioannes Lydus (*De mensibus*, 4, 23) mai mentionează și un al doilea *cognomen* al împăratului: *Crinitus*⁵.

Dintre predecesori, primul *Traianus* cunoscut a fost tatăl omonim al împăratului: Marcus Ulpius Traianus⁶.

I. Repertoriul ce urmează este rezultatul investigării izvoarelor epigrafice (grecești și latine), precum și a altor surse istorice.

1. Primul asupra căruia ne oprim este tot un împărat: *Imp. Caesar C. Messius Quintus Decius Traianus Aug.*, numit mai simplu *Traianus Decius Aug.*

Era originar din Sirmium. Se consideră că împăratul Decius⁷ și-a adăugat numele *Traianus* ca o promisiune de revenire la gloria militară din epoca marelui predecesor. Este posibil totuși ca acest nume să fi existat chiar în familia sa, dacă avem în vedere că era originar din zona dunăreană, unde amintirea lui Traian era venerată⁸.

2. *L.B[la]ttius L. f. Traianus Pollio*

Italica. Inscriptie descoperită în cursul săpăturilor din teatrul.

AE, 1978, 402: *L. B[la]ttius L(uci) f(iliius) Traianus Pollio et C(aius) F(abius?) C(ai) f(iliius) Pollio, Ilvir(i) desig(nati) iter(um), pontif(ices) prim[i] creati ab] Augusto orchestram proscaenium itinera, aras et signa d(e) s(ua) p(ecunia) f(aciendum) c(uraverunt).*

Expresia *pontif(ices) prim[i] creati ab Augusto*] poate fi pusă în legătură cu ridicarea orașului Italica la rangul de *colonia* sub Hadrian (vezi AE, 1981, 503). *Augustus* era împăratul domnitor la acea dată.

3. *Traianus, Aug(usti) lib(ertus)*

Ostia; CIL, XIV, 4319: *Numini / domus / Augusti / Victor ER (?) / (5) Hedistus / vern(ae) disp(ensatores) / cum / Traiano / Aug(usti) lib(erto) etc.*

Possible să fie un libert chiar al împăratului Traian.

4. *C. Claudius Traianus*

Lugdunum, CIL, XIII, 2102 („tabula triperita saec. secundi, ut videtur”).

Coloana din stânga: *D(is) M(anibus) C(ai) Claud(ii) Liberalis et Liviae Ianthes, Cl(audius) Traianus, fil(ius) parentibus;*

Coloana centrală: *D(is) M(anibus). C. Claud[ius C.?] fil(ius) [Traianus vivu]s [sibi et suis] f[ec]it.*

⁴ Vezi totuși AE, 1998, 1336 (inscripție greacă din Efes): un *Ulpius Syntrofus*, care și-a primit probabil numele de la *Traianus-pater*.

⁵ În traducere: „cel cu plete lungi”, epitet al lui Apollo. Eutropius atribuie lui Traian acest *cognomen* probabil prin contaminare cu numele consularului Ulpius Crinitus, *dux Illyriciani limitis et Thraciae*, din timpul împăratului Valerian; acest senator este considerat în *Historia Augusta* drept tatăl adoptiv al împăratului Aurelian (*Divus Aurelianu*s, 13–15; vezi Šašel, 1982, p. 573).

⁶ *Marcus Ulpius Traianus* (pater) s-a născut cândva între anii 25–30, probabil dintr-o familie de cavaleri; înnobilat eventual pe timpul lui Nero. Cariera sa este cunoscută abia începând cu guvernarea unei provincii senatoriale: *proco(n)s(ul) Hispaniae B(a)eticae*, apoi legat al legiunii *X Fretensis* în Iudeea, sub ordinele lui Vespasian, în 69–70. Atașamentul față de comandanțul său (devenit împărat) i-a adus consulatul (*suffectus*), probabil în anul 70. A urmat guvernarea unor provincii consulare: Cappadocia-Gallatia (în 70/71), apoi Syria (73/74–77); comanda operațiunilor în razboiul cu partii i-a adus *ornamenta triumphalia*. În 79/80 a fost *proco(n)s(ul) Asiae*. A murit cândva înainte de octombrie 97; divinizat în 113: *Divus Traianus Pater*. Vezi: PIR², V 574; Castillo, 1982, pp. 514–515, nr. 93; AE, 2000, 1425.

⁷ Despre originea și cariera viitorului împărat: PIR², M 520; J. Šašel 1982, p. 571; Kienast 1996, p. 204–205.

⁸ Vezi Petolescu, 1983, pp. 143–145; varianta amplificată: Petolescu, 1994 pp. 723–729. Vezi încă Petolescu, 2003, pp. 97–102.

Coloana din dreapta: *D(is) M(anibus) Claudioae C. fil(iae) piae animae dulcissimae, vixit an(nis) XVII m(ensibus) X d(iebus) X; C. Cl(audius) Traianus, pater, filiae.*

5. *P. Aelius Traianus*

Napoca; CIL, III, 867: *P(ublio) Ael(io) Traiano / vix(it) an(nos) XXVIII / fil(io) et Ael(io) Libero / (5) alumno vix(it) an(nos) III. / P. Ael(ius) Dacianus, / dec(urio) et aedil(is) col(oniae) / f(aciendum) c(uravit).*

P. Aelius Traianus, mort la vîrsta de 28 de ani, era fiul lui P. Aelius Dacianus, decurion, fost edil al coloniei Napoca (creată către anul 180); acesta era fără îndoială un dac, care promise cetățenia de la împăratul Hadrian⁹.

6. *P. Aelius Traianus*

Brigetio; CIL, III, 4336; RIU, II, 588: *D(is) M(anibus). / Ulpiae Martinae an(norum) LXIII (?) / P(ublius) Ael(ius) Traianus, dec(urio) / mun(icipii) Brig(etionis), aviae / piissimae f(aciendum) c(uravit).*

Personajul promise cetățenia probabil de la împăratul Hadrian.

7. *Aurelius Traianus*

Libert imperial din Laodicea Katakekaumene, în funcție la Synnada (Frigia) în ultima treime a secolului al II-lea sau la începutul secolului al III-lea (v. mai jos, 8 d.).

8. *Aurelius Traianus*. Laodicea Combusta (Galatia).

a) MAMA, I, 22: [Α]ἴλιον Ναίονι[ο]ν Ἐπ[άγ]αθον ἀ/γορα[νο]μήσαν/τα ἐνδ[όξ]ως νίον / (5) Αὔρ. Τρ[αι]ανοῦ ὁ / προστ[άτ]αι φυλᾶν Σ[εβ.] τὸν ἐ/αυτῶν πα[τρῶνα] / καὶ εὐε[ργ]έτηρ.

b) MAMA, I, 22 a: Αἴλιον Ἐπά/γατον νίὸν / Αὔρ. Τραιανοῦ / Σεβ. ἀπελ. / (5) φυλαρχήσαν/τα καὶ γυμνα/σιαρχήσαντα / Αἴλιος Τράνκυλος ἀγοράνο/μος τὸν ἔαυ/τοῦ τρόφ/ιμον.

c) MAMA, I, 22 b: [Αὔ]ρ. Τραιανὸς Αὔρ. Ἀν[τ. / Τ]ραιανοῦ Ἀντωνείνω / πατρὶ γλυκυτάτῳ ἐκ τ[ῶν] ιδίων ἀναλωμάτω[ν / διὰ Ἐσελλίου Λόνγο[ν] / ἐπιτρόπου μου μν[ήμ]ης χάριν.

d) MAMA, VI, 379: τὸν ἀξιολογώ/τατον Αὔρ. Τραιανὸν λογιστὴρ / ἡ πόλις.

Aurelius Traianus (fiul precedentului) era *libertus Augusti*, probabil al împăratului Marcus Aurelius. În inscripția de la Synnada, el este onorat de către cetate în calitate de λογιστής (*curator*)¹⁰.

9. *L. Fabius Traianus*. Zeugma (Seleucia, pe Eufrat); stelă funerară. E. Lafli, 2018, p. 82, nr. 8: Λούκιος Φάβιος / Τραϊανὸς ἄλυπαι / χέρε.

II. În câteva inscripții, *Traianus* apare în locul *nomen*-ului:

10. *L. Traianus Arabus* (sic)

Ostia; CIL, XIV, 461; inscripția membrilor unui colegiu:

Dedicata IIII idus Mart(ias), Imp(eratore) domino n(ostro) Gordiano Aug(usto) et M. Acilio Aviola co(n)s(ulibus) (12 martie 239); între membrii colegiului: L. Traiano Arabo (ablativ).

11. *L. Traianus Ibliomarus*

Osterburken (Germania Superior); AE, 1985, 695; Schallmayer 1990, p. 139–140, nr. 153.

⁹ Petolescu, 1992, pp. 122–123.

¹⁰ Gueber, Sartre, 1998, p. 96.

Diae Candid(a)e Reg(inae) et num(ini) eius L. Traianus Ibliomarus, mil(es) leg(ionis) VIII Aug(ustae), b(ene)f(iciarius) co(n)s(ularis), pro se et suis v(otum) s(olvit) l(ibens) l(aetus) m(erito).
Sfârșitul secolului al II-lea – începutul secolului al III-lea.

12. *Traianus Mucianus*

Augusta Traiana (Thracia). Ofițer din anturajul împăratului Gallienus, cu o carieră extrem de interesantă. Toate datele bibliografice: IDRE, II, 352.

13. *Traianius*

Civitas Igaeditanorum (Lusitania); CIL, II, 456: *Traianio / Rufino / Nigro, Tertulla / mater f(aciendum) c(uravit)*.

De remarcat „gentiliciul” perfect: *Traianius*.

III. Numele *Traianus* este atestat și în epoca romană târzie:

14. Diplomă militară din 7 ianuarie 306; titularul este un fost militar din *cohors VIII praetoria*; între martori, apare un *Valerius Traianus* (AE, 1961, 240; RMD, I, 78).

15. Roma; ILCV, II, 3508 (= ICVR, 10, 27364): *Locus Traiani et Secundae dep(ositus) Traianus / XII Kal. Maias Maximo v. c. consule / iacet cum filio et nepote in pace*. Anul 528.

16. Roma, epigramă funerară; ICVR, I, 1031, r. 1–18; rândurile următoare (19–21): *Praetextatus Salventius Verecundus Traianus, v(ir) c(larissimus) et sp(ectabilis) vitam / posuit X Kal(endas) Mai(as) et it(erum) p(ost) c(onsulatum) (L)a(mp)adi et Orestis vv. cc. / qui vixit ann(is) XXXV m(ensibus) II d(iebus) XIII*. Anul 532; pentru consulat, a se vedea Degrassi 1952, p. 99.

17. Roma; ICVR, VII, 18067: *Traianus qu/i bixit annus (!) / XI et mensis IIII / et dies XV*.

18. Ostia; AE, 1991, 351 (= Marinucci 1991, p. 98, nr. 20): *Traianus [hic] / [do]rmit [- - -]*.

19. *Suffetula* (Africa Proconsularis). Lespede descoperită într-o bazilică; sus, cruce într-un cerc, încadrată de *alpha* și *omega*. AE, 1971, 495 (= Duval 1971, p. 431).

Traianus, fi/delis, tribu/nus peregri/nus, vixit in / pace annis XL. / Depositus est VIII / k(a)l(enda)s Maias, ind(ictione) VII.

Defunctul fusese comandanțul unei trupe care activa la Sufetula (pentru comparație, editorul citează AE, 1971, 494: *magister militum*).

20. *Laodiceia Combusta* (Galatia); AE, 1997, 1479. Cruce la începutul și sfârșitul textului.

[- - -] Τραειανὸς πολιτε[νό]μενος τοῖς τιμει[ω]τάτοις γονεῦσιν κὲ ἔαυτῷ μνήμης χάριν.

Traducere: „[- - -] Traianos, curial (a ridicat acest monument) pentru prea onorabili săi părinți și pentru el însuși, spre pomenire”.

Secolele IV–V p. Chr.

21. *Korakesion* (Cilicia). AE, 1998, 1419 (= Tomaschitz 1998, p. 48, nr. 26).

Εὐχὴ / Τραειανοῦ.

După editor, forma literelor și formula εὐχή indică o datare târzie, probabil creștină.

22. Flavius Traianus. Egipt; Aswan/Syened (367–375). AE, 1908, 235 (= 1909, 108): *Salvis Ddd(ominis) nnn(ostris) Valentiniano, Valente et Gratiano semper Augustis; Fl(avius) Mauricius, v(ir) c(larissimus) com(es) et dux renovari iussit hunc locum; Fl(avius) Traianus, p(rae)p(ositus) cum Theb(annis) mil(itibus) reparavit.*

PLRE, I, p. 922 („Probably not identical with Traianus 2, who was already *dux Aegypti* by 367 Sept 24”). Vezi Bernard 1990, p. 179–181 (datarea inscripției: 367–375; vezi AE, 1998, 1470: commentariu).

23. *Traianus*

General al împaratului Valens; vezi Ammianus Marcellinus, XXXI 7,1 (*Profuturum praemisit et Traianum, ambo rectores*) și 5; 8,3; 11,1; 12,1 (*et Traianus recinctus est, paulo anmte magister armorum*); 13,8.

24. Sfântul Traian

Procopius, *De aedificiis*, menționează, între alte fortificații (φρούρια) din Thracia refăcute de împăratul Iustinian I, una pusă sub numele unui sfânt aproape necunoscut: (φρούριον) τοῦ ἀγίου Τραιανοῦ (*De aedificiis*, IV, 11). Acest sfânt mai este menționat de Victoricus de Ratomagus (Rouen) (*De laude sanctorum*, 40), care îl prezintă ca un reputat sfânt thaumaturg: *curat Saturninus, Traianus in Macedonia*. Sărbătoarea lui era la 20 sau 21 septembrie.

Este probabil vorba de un martir creștin, care a pătimit poate în cursul persecuției ordonate de împărații Diocletian și Maximian; acest sfânt a dat numele său unei fortificații din locul său de naștere sau locul maririului său¹¹.

25. *Traianus Patricius* (secolul al VI-lea)

Theophanes Confessor, *Chronographia*, a. 5870 (a. 378); vezi *Fontes*, II, p. 594–595: „*Traianus patricius* (Τραιανὸς ὁ πατρίκιος) zice în istoria sa că goții sunt numiți la noi sciți”.

26. *Traianus*, preot din Syracusa, căruia papa Grigore cel Mare îi adresează o epistolă (V, 20)¹²; promovat episcop de Malta, căruia același papă îi adresează două epistole (X, 1 și XIII, 20)¹³.

27. Păciul lui Soare (jud. Constanța). Bloc de calcar descoperit în anul 1993 pe plaja Dunării; desprins fără îndoială dintr-un zid al cetății, unde fusese reutilizat ca material de construcție. Dimensiuni: 0,50 × 0,40 (-0,60) × 0,38 m. Se păstrează în Muzeul Dunării de Jos, Călărași. Fig. 1.

Diaconu 2007, p. 161–163; Ptolescu, 2007, p. 387–388, nr. 1228; Ptolescu, 2008, p. 213–216.

După părerea editorului (Petre Diaconu), ar fi vorba de o inscripție greacă târzie (secolul al X-lea), dar păstrând numele unor martiri din secolul al IV-lea. Doi dintre ei, *Savos* și *Demetrios* sunt foarte cunoscuți, celălalt (de fapt al doilea în textul epigrafic), *Trai[anos]*, mai puțin cunoscut, dar atestat și el în sursele patristice. După autor, cele trei nume ar fi în cazul genitiv – opinie determinată probabil de forma CABY din primul rând; dar numele sfântului în greacă este Σάββα, iar genitivul Σάββα.

¹¹ Ptolescu, 2011, pp. 452–454; Ptolescu, 2018, pp. 213–216.

¹² S.Gregorii Magni *Opera. Registrum epistolarum libri I–VII* (Corpus Christianorum. Series Latina, 140, ed. Dag. Norberg), vol. I, Turnhout, 1982, p. 302.

¹³ S. Gregorii Magni *Opera. Registrum epistolarum libri VIII–XIV* (Corpus Christianorum. Series Latina, 140, ed. Dag. Norberg), vol. II, Turnhout, 1982, p. 236 și 388.

În realitate, inscripția este slavă. Literele (în special A, Y, T) găsesc frapante analogii în inscripția din anul 943 de la Mircea Voda¹⁴, precum și în inscripțiile rupeștre de la Murfatlar (jud. Constanța)¹⁵.

Editorul atrăgea atenția asupra persistenței numelui Traian până în secolul al XI-lea. Noi mai remarcăm pe CABY (*Savu*), precum și *Dimit(re)*, prin urmare două nume străromâne.

În privința caracterului inscripției, suntem de părere ca este o piatră funerară, culeasă dintr-un cimitir din sudul Dobrogei și reutilizată ca material de construcție la fortificația bizantină ridicată după anul 971.

IV. Numele *Traianus* a trecut și în onomastica feminină:

28. *Traiana*

Roma; CIL, VI, 23821. *D(is) M(anibus) Paramuthi, Traiana domina servo merenti fecit.*

29. *Traiana*

Roma; ICVR, VII, 18066 (« tabellae marmoreae pars bipartita »): *Hic requiescit; / et Traiana confiux.*

CABY TPAI
Δ H M H T

Fig. 1. Inscriptia slavă de la Păcuiul lui Soare

30. *Traiana*. În *Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae* se menționează, la 22 mai, sătmirea Sfântului *Basiliscus*, arestat din ordinul guvernatorului Cappadociei; în drumul spre Comana, paznicii Sfântului s-au oprit într-un *Xωρίον Δακῶν* („Satul Dacilor”), fiind găzduiți de o femeie numită *Τραιανή* (*Traiana*)¹⁶.

¹⁴ Comșa *et al.*, 1951, pp. 122–128.

¹⁵ Barnea, Ștefănescu, 1971, p. 212.

¹⁶ Vezi Teoteoi, 2018, pp. 199–211.

V. Într-o serie de inscriptii, numele împăratului Traian apare sub forma *Troianus*¹⁷; printr-o etimologie populară (probabil în legătură cu „originea troiană” a poporului roman), contemporanii, îndeosebi militarii, îl numeau *Troianus*. Mai târziu, numele împăratului Traianus Decius devinea și el *Troianus Decius*¹⁸; în acest context, mai pot fi luate în consideratie numele legionii *II Troiana*, creată de Traian¹⁹, sau numele orașelor *Ulpia Troiana Poetovio* (în Pannonia Superior)²⁰ și *Augusta Troiana* (în Thracia)²¹. De la numele împăratului, această formă a trecut și în onomastica provincială curentă:

31. *M. Troianius Marcellus*

Roma; CIL, VI, 2754: *M. Troianius M. f. Marcellus Luc(o) Aug(usto), mil(es) coh(ortis) X pr(aetoriae) (centuria) Scipionis, men(sor) lib(rarius)*.

32. *Troianius Flavinus*

Zollfeld (Noricum); AE, 1997, 1219: lista de nume; probabil un colegiu funerar; în coloana a doua, ultimul nume este *Troianius Flavinus*.

33. *[C]assiu[s] T]roianu[s], (centurio) Brittonum Mur(rensium)*

Böckingen (Germania Superior); CIL, XIII, 6471.

34. Rheinsheim b. Philippsburg. Nesselhauf 1937, p. 79, nr. 93: *Mercurio / Troianus / Aquensi/s fil(ius) / p(osuit)*.

35. *Troianus*

Brigetio; CIL, III, 11039. *IRIVA... / MELAI.../ TROIANI.../ PITONIANO / (5) equiti / mil(it) leg(ionis) I Adi(utricis) / Arteia Exuperata / soror ADRIVIRVS*.

36. *Troianus*

Britannia; CIL, VII, 920: *Dis Manibu/s Marci Troiani / Augustini fi(lii) tum(ulum) fa/ciendum curavi/t Ael(ia) Ammilusima (?) / coniux kariss(ima)*.

37. *Troianillia*

Ager Albanus (Latium); CIL, XIV, 2356: *FILIP...Marce/llynus qui v(ixit) / ann(os) XII die(bus) LVI / TALIDI et Troi/ (5) anilia parent(es) / filio b(ene) m(erenti) f(ecerunt)*.

38. Deși rar, numele *Troianus* a persistat și în onomastica bizantină²².

Cum se vede din acest repertoriu, acest nume nu a fost prea frecvent în lumea romană. Un indice al condiției sociale a purtătorilor acestui nume arată:

- un împărat (*Traianus Decius*): nr. 1;
- elite municipale: nr. 2 (Italica; *duumvir*), 5 (Napoca; fiul unui *dec(urio) et aedil(is) col(oniae)*, de origine dacă, 6 (Brigetio, *dec. mun. Brig.*); 20 (*curialis*, epoca târzie);

¹⁷ Petolescu, 1983, pp. 143–145; Petolescu, 1994, pp. 723–729.

¹⁸ CIL, III, 5752 (Noricum); CIL, VII, 1163 (= RIB, I, 2263); CIL, XVII/2, 633 et 641 (Agri Decumates); AE, 1966, 224 (Britannia); AE, 1979, 365 (Hispania); AE, 2004, 953 (Belgica).

¹⁹ CIL, III, 2029 (Salonae), 6594 (Egipt); CIL, XIII, 6883 (Mogontiacum); CIL, XIV, 3626 (= ILS, 2742; Tibur); Alföldy 1975, p. 93–99, n° 177 (Tarraco).

²⁰ CIL, III, 6761 (= 270).

²¹ CIL, VI, 32624 (listă de pretorieni; d, 30).

²² Astfel, Petre Diaconu remarcă numele *Troianos* la Scylitzes (*Historiarum compendium*, II, Bonn, 1839, p. 468–469; un *Troianos*, nepot al comitopolului Aaron; sec. XI) și Nicephor Brienus (*Commentarii*, Bonn, 1836, p. 106: un *Troianos*.

- liberti imperiali: nr. 3 (Ostia), 7 (Frigia);
- ofiteri: nr. 12 (Augusta Traiana, Thracia), nr. 19 (Suffetula, *tribunus peregrinus*), 22 (Egipt, *praepositus*), 23 (general al împăratului Valens).
- *miles legionis*, nr. 11 (*leg. VIII Augusta*; Osterburken, Germania Superior);
- martorul unei diplome militare, nr. 14;
- membrul unui colegiu, nr. 10 (de *navigularii*?) la Ostia:
- un istoric târziu (nr. 25);
- personalități creștine: un sfânt (nr. 24: „fortăreața Sfântului Traian”), 26 (preot din Syracusa);
- nume feminin (*Traiana*): nr. 28–29 (Roma), 30 (Cappadocia);
- condiție necunoscută: nr. 13 (Lusitania).

Explicația rarității acestui nume ar fi în reținerea părinților de a da unui nou născut numele unui mare erou. Numele este însă persistent până în epoca târzie (istoricul *Traianus Patricius*, nr. 16). Ca o curiozitate, menționăm acest nume pe un bloc de piatră, cu litere slave, din cetatea de la Păcuiul lui Soare (nr. 27).

Mai menționăm că, în antichitatea târzie, numele împăratului Traian a fost legat de o serie de opere constructive, în special în provinciile dunărene. Chiar și mai târziu, scriitorii bizantini remarcau păstrarea memoriei lui Traian în ținuturile de la Dunărea de jos; în ținuturile locuite de români, el s-a păstrat sub forma *Troian*, deopotrivă în tradiția populară și în toponimia românească²³.

În forma autentică, numele împăratului a reînviat în onomastica românească abia odată cu raspândirea cultului *Antichității*, în secolul *Școlii Ardelene*.

ABREVIERI

AE	L'Année épigraphique, Paris
CIL	<i>Corpus Inscriptionum Latinarum</i> , Berlin
ICVR	<i>Inscriptiones Christianae Urbis Romae septimo saeculo antiquiores</i> : G.B. De Rossi, <i>Inscriptiones christianaे urbis Romae septimo saeculo antiquiores</i> 1, Roma 1857–1861. <i>Inscriptiones christianaе urbis Romae septimo saeculo antiquiores</i> , nova series, vol. 7: <i>Coemeteria viae Tiburtinae</i> , ed. A. Ferrua, Città del Vaticano 1980; vol.10: Coemeteria viae Salariae Veteris et viae Flaminiae, ed. D. Mazzoleni, C. Carletti, Città del Vaticano, 1992.
ILCV	E. Diehl, <i>Inscriptiones Latinae christianae veteres</i> , I–III, 1925–1961
MEFRA	Mélanges de l'École Française de Rome et d'Athènes, Paris
PIR ²	<i>Prosopographia Imperii Romani</i> , series altera, Berlin
PLRE	<i>The Prosopography of the Later Roman Empire</i> , I, Cambridge, 1971 (ed. A.H.M. Jones, J.R. Martindale, J. Morris)
RIU	Römische Inschriften Ungarns, Budapest
SCIVA	Studii și cercetări de istorie veche și arheologie, București
SHA	Scriptores Historiae Augustae
ZPE	Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik, Bonn

BIBLIOGRAFIE

- Alföldy, A. 1975. *Die römischen Inschriften von Tarraco*. Berlin.
 Barnea, I., Ștefanescu, Șt. 1971. *Din istoria Dobrogei*. III, București: Editura Academiei.
 Bernard, É. 1990. À propos d'une inscription grecque d'Elephantine. *ZPE* 82, pp. 179–181.

²³ Petolescu, 2003, pp. 97–102.

- Castillo, C. 1982. Los Senadores Béticos. Relaciones familiares y sociales. *Epigrafia e ordine senatorio*, II (Tituli, 5), Roma, Edizioni di Storia e Letteratura.
- Comşa, E., Bogdan, D. P., Panaiteescu, P.P. 1951. Inscriptia slavă din Dobrogea, din anul 943. *Studii IV*, 3, pp. 122-128.
- Degrasi, A. 1952. *I fasti consolari dell'Impero Romano*. Roma.
- Diaconu, P. 2007. O inscripție de la Păcuiul lui Soare. *SCIVA* 58, 1-2, pp. 161-163.
- Duval, N. 1971. Inscriptions byzantines de Sbeitla (Tunisie). *MEFRA* 83, pp. 423-443.
- Gueber, E., Sartre, M. 1998. *Un logistès à Canatha (Syrie)*. *ZPE* 120, pp. 93-98.
- Hornero, A.C. 2004. *Los espectáculos en la Hispania romana. La documentación epigraphica*. II, Merida.
- Kienast, D. 1996. *Römische Kaisertabelle. Grundzüge einer römischen Kaiserchronologie*². Darmstadt.
- Lafli, E. 2018. Roman Funerary Stelas and Byzantine Inscriptions in the Museum of Şanlıurfa. *Philia. International Journal of Ancient Mediterranean Studies* 4, pp. 74-95.
- Marinucci, A. 1991. Iscrizioni cristiane inedite o parzialmente edite. *Rivista di Archeologia Cristiana* 67, pp. 75-113.
- Nesselhauf, H., 1937. Neue Inschriften aus dem römischen Germanien und den angrenzenden Gebieten. *Bericht der Römisch-Germanischen Kommission* 37, pp. 51-134
- Petolescu, C.C. 1992. Troianus în epigrafia Latină. *Thraco-Dacica* 13, pp. 143-145.
- Petolescu, C.C. 1994. Troianus dans l'épigraphie latine. Onomastique romaine et évolution étymologique. *L'Afrique, la Gaule, la Religion à l'époque romaine. Mélanges à la mémoire de Marcel Le Glay* (Collection Latomus, 226), pp. 723-729.
- Petolescu, C.C. 2003. L'opera dell'imperatore Traiano nel Basso Danubio. *Studia historica et theologica. Omagiu profesorului Emilian Popescu*, Bucureşti - Iaşi, pp. 97-102.
- Petolescu, C.C. 2007. Cronica epigrafică a României (XXVI, 2006). *SCIVA* 58, 3-4, pp. 365-388.
- Petolescu, C.C. 2008. Une inscription de Păcuiul lui Soare. *ΦΙΛΙΑΣ ΧΑΠΙΝ. Mélanges à la mémoire de Niculae Conovici* (Cultură și civilizație la Dunărea de Jos, XXV), pp. 173-175.
- Petolescu, C.C. 2011. Sfinți cu nume „împărătești”. *Euharistirion Patriarhului Daniel al României*, Bucureşti, pp. 452-454.
- Petolescu, C.C. 2018. Saints à des noms „impériaux”. *Divus Traianus*, Bucureşti (C.C. Petolescu, M. Galinier, Fl. Matei-Popescu ed.), pp. 213-216.
- Šašel, J. 1982. Senatori ed appartenenti all'ordine senatorio provenienti dale province romane di Dacia, Tracia, Mesia, Dalmazia e Pannonia, *Epigrafia e ordine senatorio*, II (Tituli, 5), Roma, Edizioni di Storia e Letteratura, pp. 553-581.
- Schallmayer, E. 1990. *Die römische Weihbezirk von Osterburken I. Corpus der griechischen und lateinischen Beneficiarier-Inschriften des römischen Reiches*. Stuttgart, 1990.
- Teoteoi, T. 2018. Témoignage hagiographique sur la diffusion et la persistance du nom de Trajan parmi les Daces après la conquête romaine, *Divus Traianus*, Bucureşti (C.C. Petolescu, M. Galinier, Fl. Matei-Popescu ed.), pp. 199-211.
- Tomaschitz, K. 1998, *Unpublizierte Inschriften Westkilikiens aus dem Nachlass Terence B. Mitdords*, Wien, 1998 (Ergänzungsbände zu den *Tituli Asiae Minoris*, 21), p. 48, n° 26 (non vidi).
- Thomasson, B.E. 1984. *Laterculi praesidum*. I, Göteborg.